

інструментами; визначення сукупності процедур, напрямків діяльності, цілей, завдань, а також функцій контролінгу.

- від ступеня організації контролінгу, як інформаційно-регулюючої підсистеми управління підприємством, та від рівня формування його інформаційного потенціалу залежить вирішення проблем обліку, контролю і аналізу господарської діяльності підприємства і успіх його функціонування в ринкових умовах.

Джерела та література:

1. Анискин Ю. П. Планирование и контроллинг / Ю. П. Анискин, А. М. Павлова. — 2-е изд. — М. : Омега-Л, 2005. — 280 с.
2. Большой экономический словарь / А. Н. Азрилиян и др.; под общ. ред. А. Н. Азрилияна. — 2-е изд., доп. и перераб. — М. : Ин-т новой экономики, 1997. — 864 с.
3. Варфоломеева Е. А. Суть и значение информационного потенциала контроллинга в системе управления предприятием / Е. А. Варфоломеева // Вестник Житомирского гос. технол. ун-та. Серия: Экономические науки. — Житомир : ЖДТУ, 2010. — № 3 (53).
4. Гавва В. Н. Оценка потенциала предприятия и отрясли : монография / В. Н. Гавва. — Харьков : Нац. аэрокосм. ун-т «Харьк. авиац. ин-т», 2004. — 287 с.
5. Гудзинський О. Д. Контролінг в системі менеджменту (теоретико-методологічний аспект) : монографія / О. Д. Гудзинський, М. М. Аксентюк, О. М. Деменіна. — К. : ППК ДСЗУ, 2009. — 225 с.
6. Краснокутская Н. С. Потенциал предприятия: формирование и оценка : учеб. пособие / Н. С. Краснокутская. — К. : Харьк. гос. ун-т питания и торговли, 2005. — 395 с.
7. Лапин Е. В. Оценка экономического потенциала предприятия : монография / Е. В. Лапин. — Сумы : ИТД «Университетская книга», 2004. — 360 с.
8. Миско К. М. Ресурсный потенциал региона (теоретические и методологические аспекты исследования) / К. М. Миско. — М. : Наука, 1991. — 94 с.
9. Ожегов С. И. Словарь русского языка : около 53000 слов / С. И. Ожегов. — 25-е изд. — М. : АЗЪ, 2001. — 763 с.
10. Оліфіров О. В. Контролінг інформаційної системи підприємства : монографія / О. В. Оліфіров. — Донецьк : ДонДУЕТ ім. М. Туган-Барановського, 2003. — 325 с.
11. Петренко С. Н. Контроллинг / С. Н. Петренко. — К. : Ника-Центр, Эльга, 2003. — 328 с.
12. Шаповалов П. О. Управління стратегічним потенціалом підприємства аптечної торгівлі : автореф. / П. О. Шаповалов. — Донецьк, 2006. — 21 с.

Ватченко О.Б., Маламен В.В.

УДК 334.012.64

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Актуальність проблеми. Ринкові процеси в Україні призвели до розукрупнення багатьох господарюючих одиниць і появи великої кількості малих підприємств. У розвинених країнах світу суб'єкти малого бізнесу вже давно зарекомендували себе важливою складовою сильною національної економіки, які ініціюють винахідницьку та інноваційну діяльність, що сприяє поширенню нової продукції і послуг для споживачів. Це не тільки основа економік розвинутих країн, а також середній клас суспільства. Малий та середній бізнес (МСБ) сприяє вирішенню проблем зайнятості і підвищення конкурентоспроможності цілих галузей в регіонах, створює більшу частину валового внутрішнього продукту, розвиває наукомісткі, інноваційні та ризикові види діяльності і, таким чином, сприяє економічному зростанню суспільства, а також визначає добробут. Наприклад, у США малий бізнес (МБ) це не просто один з видів підприємництва, а, по суті, спосіб життя, бо приблизно одна з кожних трьох американських сімей залучена у ньому. Це дає дві третини приросту надійних робочих місць. У Україні МБ став тягарем для економіки. Його проблеми, що виникли в процесі спрямованості України до ринкової економіки, посилюються та залишаються актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні наукові дослідження щодо проблем малого підприємництва були розпочаті тільки наприкінці ХХ ст. Оцінка стану та активізації інноваційного розвитку суб'єктів малого підприємництва в Україні було досліджено З. Варналієм [1], особливості стратегічного управління підприємницькою діяльністю в сучасних умовах розвитку економіки народного господарства України висвітлили В. Мікловда, Н. Кубіній, Г. Ножова, Т. Климко [2], розвиток малого бізнесу в регіоні досліджував О. Рибак [3], методологію дослідження малого бізнесу розглянули В. і А. Стародубцеви [4], розвиток малого підприємництва в аграрній сфері розкривав В. Андрійчук [5], в період економічної кризи стратегію діяльності малих підприємств розглядали А. Череп та І. Нагасць [6]. Також усім цим проблемам в Україні були присвячені праці А. Агеєва, А. Барановського, А. Блінова, М. Долішнього, Ю. Долгорукого, В. Колота, та багатьох інших. Але, маючи практичний інтерес, ці дослідження ще не досягли бажаного результату.

Метою статті є аналіз малого бізнесу в регіонах України та обґрунтування факторів, що впливають на ефективну політику його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Досвід багатьох країн світу показує, що розвиток ринкової економіки суттєво залежить від наявності і активності суб'єктів МСБ. Останній, оперативно реагуючи на зміну

кон'юнктури ринку, надає ринковій економіці необхідну гнучкість та визначає темпи економічного зростання, структуру і якість валового внутрішнього продукту (ВВП). Його частка у структурі ВВП країн світу становить від 40 % до 65 %. Минуло 20 років як Україна стала незалежною державою. За цей час через роздержавлення і приватизацію в економіці затвердилася приватна власність, але МСБ не набули того статусу, як у зарубіжних країнах. В Україні частка МСБ у структурі ВВП набагато нижча, ніж у країнах з ринковою економікою і знаходиться у межах 10-16 % [7].

Найбільша кількість малих підприємств (МП) в Україні зосереджено у містах республіканського значення – м. Севастополі і, особливо, в м. Києві. В останньому МП у розрахунку на 10 тис. населення майже в тричі більше, ніж в середньому по державі. Аналіз кількості МП в Україні у розрахунку на 10 тис. осіб населення свідчить про їх загальне зростання у 2009 році на 70,5% в порівнянні з 2000 роком.

За дослідженнями по 25 адміністративно-територіальним одиницям, за винятком м. Київ та м. Севастополь, лідером по кількості МП у розрахунку на 10 тис. осіб населення була АРК. Згідно фінансової звітності питома вага малих підприємств в загальній кількості суб'єктів підприємницької діяльності автономії у 2008 р. склала 94,5%. У 2009 р. перше місце було «передано» Харківській області (89 підприємств), друге зайняла – Одеська (88 підприємств), третє – АРК (83 підприємства), четверте – Львівська (79 підприємств). З 2007 р. до провідних регіонів додалася ще й Київська (2007 р. – 77 підприємств, 2008 р. – 72 підприємства, 2009 р. - 76 підприємств) (рис. 1).

Багато країн, які динамічно розвиваються, об'єднує успішний розвиток малих та середніх підприємств, що згрупувалися навколо промислових компаній на основі виробничо-технологічних, науково-технічних і комерційних зв'язків в межах визначених територій. Від розвитку промисловості значною мірою залежить рівень задоволення безпосередніх потреб населення. Саме промисловість визначає різку територіальну диференціацію у розвитку світового господарства. Вона є основним чинником, що призводить до ефективного розвитку регіонів або до економічної їх відсталості та зубожіння населення.

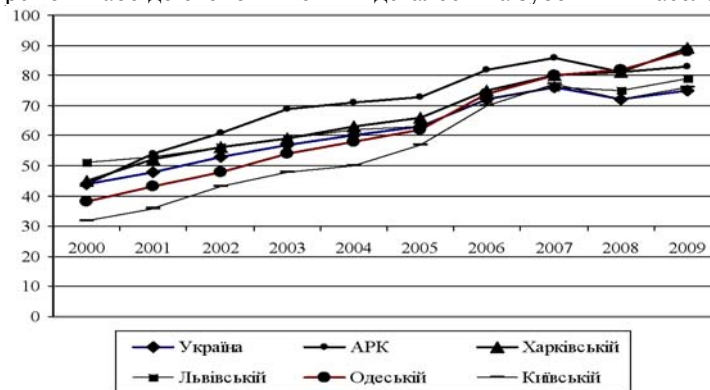

Рис. 1. Динаміка розвитку МП в Україні і за провідними регіонами за 2000-2009 рр.

Найбільш розвинутими промисловими регіонами України є Дніпропетровський, Донецький, Запорізький, Луганський та Харківський, на які припадає майже 40 % ВВП. Більш за середню кількість МП у розрахунку на 10 тис. осіб населення по Україні має Харківський регіон, а у 2008 р. та 2009 р. до нього приєднався Запорізький (табл. 1) [8, С.307].

Таблиця 1. Кількість МП у розрахунку на 10 тис. осіб наявного населення у промислових регіонах за 2000 – 2009 рр.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	44	48	53	57	60	63	72	76	72	75
Харківський	45	52	56	59	63	66	75	80	81	83
Дніпропетровський	37	43	48	53	54	56	68	72	69	71
Донецький	50	51	53	55	55	56	61	63	54	55
Запорізький	41	45	51	56	58	62	69	75	74	77
Луганський	34	36	39	41	42	43	49	52	49	49

Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) у промислових регіонах, крім Харківської та Запорізької областей, менша за середню по Україні за весь період що аналізується (табл.2) [8, С. 314].

Таблиця 2. Частка продукції малих підприємств у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) по промисловим регіонах.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	8,1	7,1	6,7	6,6	5,3	5,5	18,8	18,1	16,3	16,6
Харківський	11,4	10,5	9,7	7,2	6,3	6,9	22,3	21,0	19,2	18,7
Дніпропетровський	5,0	4,2	4,6	4,9	3,5	3,2	15,6	15,2	13,2	13,6
Донецький	5,4	4,8	4,4	4,1	2,8	3,3	11,3	10,8	10,0	10,4
Запорізький	8,1	7,1	7,3	6,7	5,3	5,5	19,4	17,0	15,1	17,8
Луганський	7,7	6,2	4,8	4,5	3,9	4,6	19,9	17,1	14,6	15,3

Найбільшу ж частку продукції у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) надають МП Херсонського, Кіровоградського, Чернівецького, Житомирського та Хмельницького регіонів (табл. 3) [8, С. 314].

Таблиця 3. Частка продукції МП у загальному обсязі реалізованої продукції (робіт, послуг) за регіонами.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Україна	8,1	7,1	6,7	6,6	5,3	5,5	18,8	18,1	16,3	16,6
Херсонській	13,7	10,9	11,0	10,5	9,8	10,8	40,5	40,2	35,3	33,6
Кіровоградській	14,9	15,6	14,3	13,3	10,8	12,0	39,1	34,8	33,1	31,1
Чернівецькій	20,2	17,9	17,7	17,3	14,3	13,3	33,2	32,6	28,5	28,1
Житомирській	14,5	13,2	10,8	10,8	6,9	12,5	27,5	25,0	28,4	28,0
Хмельницькій	14,1	11,5	11,8	10,8	9,8	8,2	34,8	27,8	25,7	25,8

В Україні мале підприємництво отримало розвиток в різних галузях національного господарства. Це ніші в торгівлі, промисловості та сільському господарстві, в яких орієнтовані на масове виробництво великі підприємства не бажають працювати. Більша частка малих підприємств задіяна у сферах торгівлі та надання послуг. Наприклад, у 2009 р. в різних регіонах від 50% до 71% реалізованої продукції (робіт, послуг) надала торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку. Промисловість, сільське господарство і будівництво у сукупності не дотягують до нижчої межі лідируючого виду діяльності.

За даними Держкомстату сукупний фінансовий результат (прибуток) малих і середніх підприємств був позитивним у далекому 2000 році (трохи більше 1 млрд. грн.). З тих пір, незважаючи на зростання доходів, малий бізнес залишався в мінусі. У 2003 р. сумарні збитки малого та середнього бізнесу сягнули майже 1,3 млрд. грн, у 2005 р. - 529 млн. грн. [10]. У 2006 р. отримано прибутків на суму 249,5 млн. грн., далі йдуть роки збитків 2007 р. - 1846,9 млн. грн., 2008 р. - 37482,2 млн. грн. і 2009 р. - 21209,9 млн. грн. [11, С.325; 8, С.318] (рис. 2).

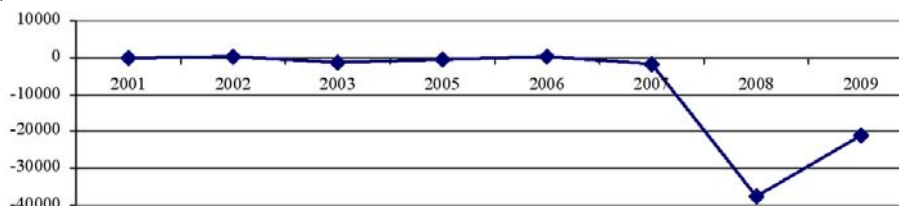

Рис. 2. Фінансовий результат від звичайної діяльності підприємств до оподаткування за видами економічної діяльності за 2001-2009 рр.

На кінцевий фінансовий результат суб'єктів малого підприємництва вплинули інші операційні витрати, які у 2008 р. склали 63811,0 млн. грн. (13%). За 2009 р. їх частка у операційних витратах з реалізованої продукції зросла до 15,5% (71581,7 млн.грн.).

Протягом ряду років залишаються збитковими за економічною діяльністю більшість видів малих підприємств. Прибуток мали підприємства сільського господарства, мисливства, лісового господарства (2006 р. – 189,5 млн. грн., 2007 р. – 976,2 млн. грн., 2008 р. – 573,4 млн. грн., 2009 р. – 455,9 млн. грн.) [9, С. 119], що займаються фінансовою діяльністю (2006 р. – 2394,1 млн. грн., 2007 р. – 4603,8 млн. грн., 2008 р. – 656,3 млн. грн., 2009 р. – 4300,4 млн. грн.) [9, С. 149], та підприємства освіти (2006 р. – 20,4 млн. грн., 2007 р. – 12,6 млн. грн., 2008 р. – 19,9 млн. грн., 2009 р. – 8,3 млн. грн.) [8, С.318; 11, С.325;] (рис. 3).

Основа МБ – приватна власність, тому всі рішення щодо власності повинні мати за мету кінцевий результат – ефективно працюючого протягом багатьох років власника: динамічного, прибуткового, інноваційного. В країнах ринку так воно і є. Власник використовує наявні людські, матеріальні, природні ресурси і забезпечує дохід собі, державі, муніципалітету. Неefективність навіть окремої галузі є предметом прийняття рішень на державному рівні. В Україні в цілому малий бізнес збитковий, він став тягарем української економіки. Виникає питання: нащо працювати, якщо маємо збитки? В провідних, економічно розвинутих державах і тих, де успішно розвивається МБ, поліпшується якість життя населення регіону і досягаються високі показники загального розвитку регіональної економіки. Що ж заважає українському малому бізнесу працювати так, як в інших державах? З якими проблемами він стикається?

Для діяльності МБ необхідно мати ефективне законодавче забезпечення щодо підприємницької діяльності, кошти (інвестиції), площу (своя чи орендована) та підприємницький хист.

Сучасна правова база підприємницької діяльності – це сукупність великої кількості нормативних актів, основу яких створює прийнятий Верховною Радою України Господарський кодекс де зазначено, що «підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [12, гл.4 ст.42]. Подальше формування нормативно-правової бази малого підприємництва в Україні відбувається одночасно з його становленням і знаходиться в стадії системного формування й на сьогодні є процесом незавершеним.

У розвинутих країнах МСБ – це потужний інвестор реальної економіці. В Україні це не відбувається, бо обмеженість внутрішніх фінансових ресурсів та ускладнений доступ до зовнішніх джерел фінансування

стає фактором стримування розвитку підприємництва, уповільнення поглиблення ринкових відносин, формування конкурентного середовища.

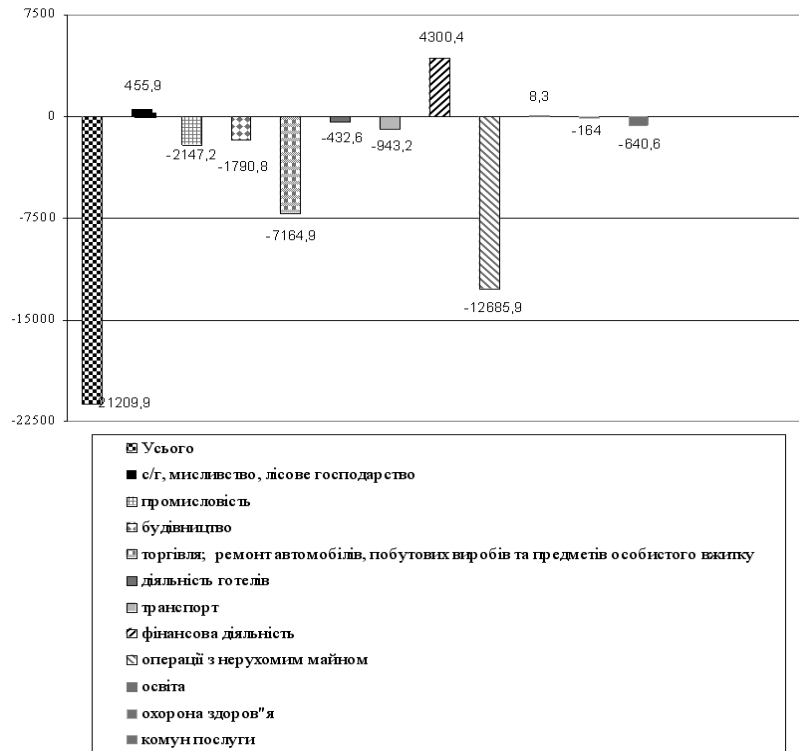

Рис. 3. Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств за видами економічної діяльності за 2009 рік.

Щодо орендованих приміщень, то їх орендодавці – це державні та комунальні органи влади та підприємства за різними формами власності. Монопольно підтримуються високі ціни за оренду для отримання від неї доходів. За рахунок малих підприємств орендодавці покривають свою збитковість що, в свою чергу, стримує розвиток малого бізнесу.

Досвід розвинутих країн та тих хто розвивається стрімкими темпами показав, що одним з ефективних способів розвитку малих і середніх підприємств є їх об'єднання в кластери, які мають ефективну функціональну структуру й мережу інтегрованих організацій (великий бізнес, малий і середній бізнес, фінансові установи, бізнес-сервіс, органи державного й місцевого управління, наука й освіта, людські ресурси, інститути громадянського суспільства). Це забезпечує реалізацію конкурентних переваг всім його учасникам, а також і регіону. В Україні таких результатів можна досягнути лише шляхом посилення співпраці між різними гілками законодавчої та виконавчої влади, об'єднання всіх рівнів бізнесу, широкого залучення громадськості щодо формування узгоджених підходів до створення адекватних умов для активізації інноваційної діяльності в Україні.

Висновки. Малому та середньому бізнесу належить важлива роль у забезпеченні економічного зростання, підвищенні інноваційного потенціалу країни. Він краще знає місцеві умови, тому і реагує на них швидше і якісніше.

В цілому в Україні малий бізнес збитковий, існує чимало проблем, які можна скомпонувати у два блоки: до першого входять ті, які повинні вирішуватися на державному рівні (це законодавство, форми інвестування, страхування та інші). Другий блок проблем це господарська діяльність самого підприємця (планування діяльності, формування виробничої програми, оптимізація асортименту, підбір постачальників, розміщення філій, набір співробітників та інше).

Потребують вдосконалення: взаємовідносини між суб'єктами підприємницької діяльності, між суспільством і бізнесом, бізнесом і владою, які формуються на ефективній системі нормативно-правових актів, що регулюють діяльність суб'єктів підприємництва; ресурсне та інформаційне забезпечення суб'єктів малого бізнесу; мережа установ інфраструктури підтримки підприємництва; впровадження на всіх рівнях освітньої системи України організації підприємницької діяльності та формування позитивного ставлення до неї.

Державі необхідно формувати нову філософію підприємницької діяльності, щодо формування людського капіталу нової якості, примноження національного багатства держави, зростання добробуту членів суспільства.

Джерела та література:

1. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики : монографія / З. С. Варналій. – 4-те вид., стер. – К. : Знання, 2008. – 302 с.
2. Регіон: проблеми стратегічного розвитку / В. П. Мікловда, Н. Ю. Кубіній, Г. М. Ножова, Т. Ю. Климко. – Ужгород : Ліра, 2008. – 196 с.
3. Рибак О. В. Проблеми оцінки значущості малого бізнесу для розвитку регіону / О. В. Рибак // Економіка та підприємництво. Держава та регіони. – 2006. – № 4. – С. 290-293.
4. Стародубцев В. В. До питання методології дослідження малого бізнесу : [Електронний ресурс] / В. В. Стародубцев, А. В. Стародубцев. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/npkntu_e/2009_16_1/stat_16_1/17.pdf.
5. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підруч. / В. Г. Андрійчук. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К. : КНЕУ, 2002. – 624 с.
6. Череп А. В. SWOT – аналіз діяльності малих підприємств у період економічної кризи / А. В. Череп, І. Ю. Нагаєць // Економічний простір : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2009. – № 5. – С. 188-194.
7. Еременко А. Малое предпринимательство и современная экономика : [Электронный ресурс] / А. Еременко. – Режим доступу : <http://postup.org.ua/node/383>
8. Статистичний щорічник України за 2009 рік / за ред. О. Г. Осауленка; Держ. ком. статистики України. – К. : ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. – 567 с.
9. Регіони України 2010 : стат. зб. : в 2-х ч. / за ред. О. Г. Осауленка; Держ. ком. статистики України. – К. : Інформаційно-аналітичне агентство, 2010. – Ч. II. – 808 с.
10. Вернер Н. Как развивается малый бизнес в Украине : [Электронный ресурс] / Н. Вернер. – Режим доступу : http://www.prostobiz.ua/biznes/razvitie_biznesa/analitika/kak_razvivaetsya_malyy_biznes_v_ukraine
11. Статистичний щорічник України за 2007 рік / за ред. О. Г. Осауленка; Держ. ком. статистики України. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2008. – 571 с.
12. Господарський кодекс України : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=2&nreg=436-15>.

Вербицкая Ю.В.**УДК 005.52:664 (477)****КЛАСТЕРНЫЙ АНАЛИЗ ПРЕДПРИЯТИЙ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ**

Постановка проблемы. Среди производственно-хозяйственных проблем предприятий, возможно, не бывает другой, которая так часто рассматривалась бы учеными и практиками и казалась бы им такой простой, как анализ и оценка финансовых результатов работы предприятия.

Для исследования многоизмеряемых социально-экономических явлений и объектов достаточно часто используют кластерный анализ. Его основным назначением является распределение множества объектов на однородные подмножества так, чтобы каждый объект принадлежал лишь одному подмножеству, и чтобы объекты, которые принадлежат к одному кластеру, были подобными, а объекты, которые принадлежат к различным кластерам, были разнородными. При этом количество объектов, которые подлежат классификации, может достигать нескольких тысяч [1].

Существует ряд мнений о том, что: большинство отраслей отечественной экономики укрупнены (такие отрасли, как пищевая промышленность и переработка сельскохозяйственного сырья, объединены в одну одноименную отрасль, одним из представителей которой являются предприятия производители табачных изделий, присутствие которых в этой группе имеет достаточно противоречивый характер. Как следствие и результаты исследований относительно пищевой промышленности в определенной степени можно считать недостоверными); в неофициальных статистических материалах пищевая промышленность Украины делится на так называемый «большой и малый круг» [2, с.44]. Вся пищевая промышленность – это одна большая отрасль-кластер, которая имеет характерные объединяющие особенности, но, применив кластерный анализ, можно разбить все исследуемые предприятия на кластеры, так же и всю отрасль можно по данному принципу разбить на кластеры «малый» и «большой», при помощи минимальных (между предприятиями) евклидовых расстояний на определенном участке подобные по характерным особенностям предприятия будут объединяться в один одноименный кластер, а предприятия с другими (максимальными) расстояниями – в другой кластер. Предприятия производители табачных изделий необходимо извлечь из пищевой промышленности.

Анализ последних исследований и публикаций. В своих исследованиях кластерный анализ используют такие ученые, как Л.Л. Антонюк, Р.Т. Гришук, Я.И. Елейко, С.А. Козий, М.П. Кульбида, М.В. Макаренко, И. Наконечная, И.В. Алексев, Н.Ю. Подольчак, В.И. Сацик, И.И. Свитлишин, А.В. Скидан, Ф.И. Хмель, А.А. Цапин и др. При его помощи они проводили анализ международной конкурентной способности стран, классификацию потребителей электричества, анализ динамических рядов и улова рыбы на отдельных водоемах, создание модели эффективного функционирования промышленных предприятий, оценку экономического риска предприятий, усовершенствование методологии формирования